

Mednarodni simpozij Po ateizmu

Phoenix, AZ, ZDA, 7.–9. februar 2013

Center Melikian je v februarju na univerzi Arizona State v Phoenixu pripravil mednarodni simpozij z naslovom Po ateizmu: religija in družba v pokomunistični Vzhodni Evropi in Evraziji. Trideset znanstvenikov je predstavilo teološke, sociološke in kulturološke poglede na razvoj raznih religioških tokov po padcu komunizma. Prišli smo iz mnogih različnih držav: Belorusija, Bosna in Hercegovina, Kazahstan, Kosovo, Litva, Madžarska, Rusija, Slovenija, Ukrajina in ZDA. Znanstveno smo obdelali številna tematska in geografska področja. Potrdilo se je prepričanje, da religioške študije niso več na okopih. Zavzemajo vse vidnejše mesto na socioloških, zgodovinskih in na antropoloških področjih. Še več, simpozij je razkril, da smo v pokomunističnih deželah priča ne samo desekularizaciji glede na obdobje komunizma, ampak tudi raznolikemu razvoju verskih skupnosti.

V osrednjem nagovoru je Jose Casanova (univerza Georgetown) predstavil primerjavo številnih držav in vprašanja, ki iz primerjav izhajajo. Medtem ko je v nekaterih državah znanstveni komunizem botroval izrednemu pomanjšanju verske prakse, se to ni zgodilo v drugih državah. Zgled: v Vzhodni Nemčiji se je do konca režima odstotek dejavnih vernikov z 80 % odstotkov znižal na 25 %. Toda Poljska beleži bistveno manjši upad, Ukrajina pa celo porast. Komunizem kot takšen torej ne more pomeniti edinega odgovora na vprašanje stopnje verske prakse v neki družbi. Odgovor je po raziskavah dr. Casanova treba iskati v tem, kako so posamezne države in skupnosti v preteklosti prešle skozi proces konfesionalizacije, ki se je opiral na načelo »*Cuius regio, eius religio*«.

Besa Ismaili (Kosovo) in Zilka Spahić - Šiljak (BiH) sta predstavili najnovejše raziskave javnega mnenja med muslimanskimi ženami v Bosni in Hercegovini in na Kosovu. Primerjali sta razlike v odnosu žensk do komunistične preteklosti in do nošenja *hidžaba* (pokrivala). Medtem ko Bošnjakinje večinoma hvalijo socializem kot režim, ki je prispeval k temu, da so ženske bolj prišle do veljave, za muslimanke na Kosovu nekdanji režim ne pomeni nobene posebne vrednote. Podobne razlike med državama je na področju vere in izobraževanja izpostavil referat Stephe- na Bataldena, glavnega organizatorja simpozija. Kljub temu da igra islam v obeh državah hegemonsko vlogo, je vloga verskega izobraževanja v njih različna.

Simpozij je namreč nakazal, da se verske skupnosti prilagajajo političnemu režimu posamezne države. Ko je bil na primer v Rusiji leta 1997 sprejet nov zakon o verskih skupnostih – ki je pravico do tega imena podelil historično avtentičnim skupnostim –, so manjšinske verske skupnosti z vso vnemo želele prikazati, da zavzemajo pomemben del zgodovine ruskega naroda. Takšna »prilagodljivost« je v Rusiji toliko bolj izrazita zaradi hegemonске vloge ruske pravoslavne Cerkve. V

Ukrajini pa je položaj drugačen. V verskem pogledu nobena od skupnosti bistveno ne prednjači, ukrajinski režim pa v nasprotju z ruskim dovoljuje mnogo več verskega pluralizma in se manj opira na moč religije za pridobivanje svojih lastnih političnih točk. Zgledi raznolikosti med Rusijo in Ukrajino so udeležence simpozija še posebno močno pritegnili, saj sta imeli državi sorodno komunistično preteklost. Vyacheslav Karpov to razliko razlaga prek desekularizacije »od zgoraj« (Rusija) in »od spodaj« (Ukrajina). Aleksander Panchenko in Catherine Wanner sta – ločeno – pokazala, da tudi pri binkoštnikih v teh državah obstaja razlika. Medtem ko njihovo število v Rusiji v zadnjih letih upada, v Ukrajini skokovito narašča. Binkoštniki so v Rusiji konzervativno in protizahodno uperjeni, rastoče megacerkve v Ukrajini pa vodijo tujci, kakor je, denimo, Nigerijec Sundaz Adelaja, in evangelizacijsko taktiko udejanjajo prek pomoči ubogim in prek ustanavljanja podjetij. Ta karizmatična skupnost prebujata sovraštvo in nasprotovanje, a tudi priljubljenost, zvestobo in mednarodna priznanja.

Podpisani sem predstavil razloge za raznolikost pokomunističnih držav glede lustracije nekdanjih uradnikov in politikov. Pokazal sem, da razlike v glavnih verskih izročilih neke določene države pomagajo razložiti, zakaj te države doživljajo lustracijo? in druge ne. Tradicionalno katoliške države namreč bistveno bolj uporabljajo lustracijo kakor pa, recimo, pravoslavne ali muslimanske, in to kljub upoštevanju dejavnikov, kakor je stopnja zatiranja verskih skupnosti v obdobju komunizma. V podobnem politološkem pregledu je Ani Sarkissian (Armenija in ZDA) pokazala, da v mnogih pokomunističnih deželah nedemokratski režimi zatirajo verske skupnosti iz dveh glavnih razlogov. Prvi je to, da so verske skupnosti prostor javne in tu in tam tudi politične dejavnosti. Zatiranje tedaj pomeni nadzor nad opozicijo. Drugi razlog pa je strah režima, da bi verske skupnosti vplivale na mnenje državljanov o tem, koliko legitimnosti režim (še) ima. Sodelovanje, ki ga ti režimi razvijajo s posameznimi verskimi skupnostmi, je torej odvisno od tega, koliko državi neka verska skupnost politično koristi oziroma škoduje. V tem smislu je kar nekaj udeležencev simpozija z referati pozvalo znanstveno skupnost, naj pomaga Cerkvi v Rusiji, da ne bi bila zgolj orodje v rokah države. Ruski patriarh Kiril želi pocerkveniti družbo, vendar to dela prek naveze z državo, ki pa ga pravzaprav izkorišča za svoje interese.

Simpozij je predstavil tudi nekaj zanimivih religioloških »ocvirčkov«. Anatolij Tokmantsev iz Rusije je spregovoril o ruski pravoslavni župniji v Jerevanu, kjer večina župljanov niso Rusi, ampak Armenci. Ker so nezadovoljni z armensko Cerkvijo, zato kljub narodnostni in obredni razliki raje hodijo v rusko župnijo. V ruski župniji je po mnenju vernikov bogoslužje bolj svečano in duhovnik bliže ljudem. Drugi referati so pokazali podobno. Na primer: pravoslavni Rusi v Rusiji pogosto zaidejo v protestantsko Cerkev, saj se jim tam duhovnik bolj posveča.

Lazslo Kurti (Madžarska) in Mariya Lesiv (Ukrajina in Kanada) sta pokazala s številnimi primeri, kako mit in novodobno poganstvo napolnjujeta poateistični verski prostor. To je opazno še posebno pri ljudeh in pri skupnostih, pri katerih obstaja neka potreba po »veliki preteklosti«. Tako na primer postsovjetska kriza identitete, izguba podobe in imperija in iskanje uporabne preteklosti pomagajo

novopoganskemu tisku in skupnostim k opaznemu porastu. K temu prispeva tudi trud novopoganov za ideale estetskega užitka: od lepote glasbe do lepote obrednih tkanin in do (zmotnih) teorij, kakor je na primer to, da so jogo iznašli predniki današnjih Ukrajincev in ne Indijci.

Mnoge skupnosti bolečo preteklost, kakor je komunistična, rešujejo in ozdravljajo prek novonastalih mitov in legend. Način pripovedovanja o preteklosti lahko namreč naredi preteklost ali bolj ali manj bolečo – in uporabno. Tako ni nenavadno, da uporabljajo ne samo države, ampak tudi verske skupine politiko spomina v svojo korist. To so nakazali referati Elena Namlija, Igorja Torbakova, Victorja Yelenskega in vrhunske pisateljice o mitih, Agnes Kefeli.

Skratka, mednarodni simpozij je bil zasnovan na temo religije in družbe po ateizmu v okviru širših tematskih in geografskih področij. Medtem ko pokomunistični svet v glavnem doživlja porast verovanja, se verovanje ne vrača nujno h konfesionalnim vzorcem predkomunističnega obdobja, ampak se širi na mnoge ravni institucionalno formalnih in neformalnih oblik. Ta in druga dognanja simpozija o vprašanju nepričakovano pluralne pokomunistične desekularizacije bodo predstavljena v posebni knjigi v prihodnjem letu.

Peter Rožič